

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИНАМ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ

ШЕЛІХОВСЬКА Ірина Юріївна - аспірантка Наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6704-6597>

УДК 351.745.7(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.18>

Розкрито зміст оперативно-розшукової протидії наркозлочинам. Розглянуто питання доцільності та повноти охоплення її прокурорським наглядом. Проведено системний аналіз низки правових актів та практики їхнього застосування під час оперативно-розшукової протидії наркозлочинам та прокурорського нагляду за цим напрямом роботи оперативних підрозділів. За результатами цього аналізу виявлено проблеми прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам та запропоновано шляхи їхнього вирішення.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативні підрозділи, прокурорський нагляд, законність, наркозлочини, протидія злочинності, права людини, досудове розслідування, кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми

Поширення наркотизму в усьому світі зумовлює актуальність питань протидії наркозлочинам. Одним з головних інструментів такої протидії в Україні є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). Цей інструмент дозволяє викривати латентні, глибоко законспіровані кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Забезпечення ефективності та законності його застосування неможливе без незалежного моніторингу. Адже оперативно-розшукова протидія наркозлочинам пов'язана з можливостями різноманітних зловживань: створенням штучних показників у роботі

(зокрема, шляхом провокацій), необґрунтованим обмеженням прав людини, безпідставним втручанням в особисте життя, підкупом посадових осіб тощо. Зазначений моніторинг сьогодні може здійснюватися лише засобами прокурорського нагляду. Проте, його правовому регулюванню притаманні суперечливість та невизначеність.

Стан дослідження проблеми

Протягом останнього десятиліття вітчизняні вчені неодноразово зверталися до проблем прокурорського нагляду за органами, які проводять ОРД. Так, у 2016 році І. В. Щербина представив результати дисертації «Прокурорський нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України». Серед іншого, ним було подане авторське поняття та розкрито зміст прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні ОРД, проведено аналіз тогочасних нормативно-правових актів з цього питання, запропоновано власну класифікацію форм і методів зазначеного напрямку прокурорського нагляду, подано пропозиції з удосконалення чинного законодавства [1].

Наступного року В. В. Вінчук та Т. Ю. Стрельнік дослідили проблему доцільності прокурорського нагляду за ОРД й подали свій варіант розуміння його змісту (у суворій відповідності до чинних на той час нормативно-правових актів) – з визначенням конкретних дій та рішень оперативних

підрозділів, що підлягають перевірці на предмет дотримання законності, обґрунтованості та своєчасності [2]

Роком пізніше О. В. Фільчаков розкрив проблеми прокурорського нагляду за дотриманням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції в межах провадження в оперативно-розшуковій справі [3]

У 2019 році С. М. Князев дослідив особливості нагляду прокурора за проведенням ОРД та негласної роботи підрозділами Національної поліції України [4]. Зауважимо, що цілком поділяємо підхід ученого до розгляду прокурорського нагляду як єдиного процесу, що покликаний забезпечити законність як оперативно-розшукової, так і кримінальної процесуальної діяльності оперативних підрозділів у межах виявлення та розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Наступного року М. О. Волошина розкрила окремі аспекти контролю та нагляду за здійсненням підрозділами кримінальної поліції оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації [5]

У 2022 році С. В. Тіхонов, В. І. Василичук, С. А. Вишневський за результатами проведених досліджень дійшли висновку про необхідність розширення повноважень прокурора з нагляду за провадженням оперативно-розшукових справ. Вони запропонували на законодавчому рівні зобов'язати оперативні підрозділи в разі фіксації під час оперативно-розшукових заходів інформації про підготовку чи вчинення кримінального правопорушення негайно повідомляти про це прокурора для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [6].

Усі ці дослідження, поряд з беззаперечними твердженнями, містять багато дискусійних положень. Деякі з праць зазначених науковців об'єктивно не враховують змін та доповнень до нормативно-правових актів, що були внесені після їх написання. Крім того, жодна з цих праць не враховує особливості здійснення прокурорського нагляду за ОРД залежно від виду кримінальних правопорушень, на протидію яким спрямо-

вано роботу оперативних підрозділів, зокрема наркозлочинів.

Цю специфіку враховують лише дослідники, які намагаються вирішити проблеми прокурорського нагляду за кримінальною процесуальною протидією наркозлочинам у межах досудового розслідування [7–9].

Мета і завдання дослідження

Дослідження проведене з метою окреслення кола проблем, пов'язаних з оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення. Для досягнення цієї мети поставлено наступні завдання:

розкрити зміст ОРД, як предмету прокурорського нагляду;

подати оцінку сучасного стану правового регулювання прокурорського нагляду за ОРД та практики його здійснення в частині запобігання злочинам у сфері наркообігу, їх виявлення, документування та припинення оперативними підрозділами правоохоронних органів;

визначити найбільш проблемні питання такої практики та внести пропозиції щодо їх вирішення.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні та розробці шляхів вирішення проблем: законодавчої нерегульованості інструментальних засобів роботи з оперативно-розшукового запобігання наркозлочинам та їх припинення; недостатності правових підстав для роботи оперативних підрозділів з виявлення наркозлочинів, при фактичній наявності такої роботи та її здійснення поза межами прокурорського нагляду; охоплення предметом прокурорського нагляду лише тієї частини оперативно-розшукової протидії наркозлочинам, яка відповідає провадженню в оперативно-розшуковій справі.

Виклад основного матеріалу

Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам є приватним випадком прокурорського нагляду за ОРД. Тому предмет другого та першого співвідносяться як загальне та особливе. Отже, визначення предмету прокурорського

нагляду за оперативно-розшуковою проти-дією наркозлочинам має засновуватися на розумінні предмету нагляду за ОРД загалом.

Як нами було доведено раніше [10], усупереч поширеного у теорії та практиці підходу [11; 12.], предметом прокурорського нагляду за діяльністю певного органу є саме ця діяльність, а не дотримання законності посадовими особами під час її здійснення. Дотримання законності – це мета прокурорського нагляду (вона зараховує два складники: забезпечення виконання конкретним органом функцій, покладених на нього законом; дотримання законів у процесі такого виконання). Тож предметом прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і є сама ОРД.

Отже, для усебічного розуміння предмету прокурорського нагляду за ОРД необхідно розкрити зміст оперативно-розшукової діяльності.

Керуючись метою та завданнями нашого дослідження, будемо розкривати такий зміст, з огляду на практику діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, уповноважених протидіяти злочинам у сфері наркообігу.

Як і інші суб'єкти ОРД, ці підрозділи мають спиратися, насамперед, на норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Але цей закон не дає чіткого уявлення про зміст тієї діяльності, яку регламентує. Так, ст. 2 цього закону передбачає, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [17].

При цьому, законодавець не визначає ані поняття, ані переліку пошукових заходів. Те саме стосується і контррозвідувальних заходів (у редакції закону чинній до 15.03.2021 були ще й розвідувальні заходи, зміст яких також не було визначено [18]). Крім того, законодавець не подав дефініції оперативних та оперативно-технічних засобів. Тобто жоден з компонентів законодавчого визначення ОРД немає будь-якого офіційного тлумачення.

Суперечливою та недостатньо коректною є і норма ст. 1 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність», де зазначено, що її завданням є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [17].

По-перше, це визначення не дає чіткого відмежування ОРД від досудового розслідування, у процесі якого слідчий та прокурор ведуть пошук та фіксують фактичні дані щодо кримінальних правопорушень, вчинених (або таких, що готуються) окремими особами чи групами, збираючи докази у способи, передбачені ч. 2 ст. 93 КПК України [19].

Теоретично таке відмежування можна було б заснувати на відмінності у суб'єктах: досудове розслідування проводить слідчий під процесуальним керівництвом прокурора, а ОРД здійснюють оперативні підрозділи. Але ж, відповідно до ст. 41 КПК України, ті самі оперативні підрозділи проводять СРД та НСРД за дорученням слідчого, прокурора, тобто здійснюють пошук і фіксацію фактичних даних у межах кримінального провадження [19].

По-друге, розвідувально-підривна діяльність спеціальних служб іноземних держав знаходить свій чіткій відбиток у розділі першому Особливої частини у КК України – «Злочини проти основ національної безпеки України», які і є протиправними діяннями, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

По-третє, виникають питання щодо терміна «інтереси кримінального судочинства», який не зустрічається у КПК України. Якщо законодавець мав на увазі виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України [19], то знову постає питання розмежування ОРД та досудового розслідування.

З огляду на невизначеність та суперечливість законодавчих норм, виникає необхідність у застосуванні науково-теоретич-

них положень для визначення змісту ОРД (який і становить зміст предмету прокурорського нагляду за ОРД). Проте, проведений нами аналіз засвідчив, що сучасні дослідники поняття та змісту ОРД сприймають його не критично. У науковій та навчальній літературі, здебільшого, просто констатується, що законодавець визначив поняття ОРД у ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та не подається оцінок цього визначення [20–22].

Теоретичною категорією, яка змістовно відповідає ОРД (як діяльності, унормованій законом та підзаконними нормативно-правовими актами) є оперативно-розшукова протидія кримінальним правопорушенням (її постійно використовують у назвах фахових досліджень усіх рівнів, у тому числі, у площині боротьби з незаконним наркообігом [23–25]). При цьому, оперативно-розшукова протидія наркозлочинам є виділенним на основі об'єкта злочинного посягання складником оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням загалом.

Згідно з результатами сучасних наукових досліджень, оперативно-розшукова протидія зараховує, здійснюване суб'єктами ОРД (оперативними підрозділами) запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та припинення у межах повноважень, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». [26, с. 11.]. Водночас зазначена теоретична категорія має суто практичне втілення у конкретних діях оперативних підрозділів, особливо коли йдеться про протидію конкретним видам кримінальних діянь.

Про нерозривний зв'язок цієї категорії з практикою свідчать обов'язки оперативних підрозділів, що визначені у п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативну-розшукову діяльність», а саме: «у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень...» [17].

У цій нормі йдеться про певні **повноваження та оперативно-розшукові захо-**

ди, з використанням яких оперативні підрозділи мають протидіяти злочинності за трьома основними напрямками, два з яких визнані теорією ОРД, як її форми або стадії: запобігання (оперативна профілактика), виявлення (оперативний пошук) [27–29]. При цьому термін «оперативно-розшукові заходи» зустрічається у законі 23 рази і жодного разу не тлумачиться. Проте, перелік цих заходів також відсутній, як і перелік повноважень.

Натомість, законодавець у частині першій ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» подає перелік прав суб'єктів ОРД. Вважаємо, що ці права і слід розглядати як повноваження суб'єктів ОРД. Переважна більшість цих прав передбачають можливість проведення оперативним підрозділом певних дій, які, з нашого погляду, варто вважати оперативно-розшуковими заходами – елементарними складниками ОРД. Як слушно зазначають у науковій літературі, формулюючи законодавче дефініцію ОРЗ, доцільно визначити їх як заходи, що здійснюють оперативні підрозділи з метою виконання завдань ОРД, використовуючи права, надані цим підрозділам законодавством [26]

До них, зокрема, належать: опитування осіб за їх згодою; використання добровільної допомоги таких осіб; контрольована поставка та контрольована і оперативна закупка; ознайомлення з документами, їх витребування на підставі ухвали слідчого судді; операції із захоплення злочинців, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності; відвідування приміщень за згодою їх власників або мешканців; проникнення та обстеження публічно недоступних місць; контрольоване вчинення окремих кримінально караних діянь; виконання спеціального завдання; огляд та виїмка кореспонденції; спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; використання конфіденційного співробітництва; отримання від юридичних чи фізичних осіб інформації про вчинення злочинів; кримінальний аналіз та ін.[17].

Аналіз усіх цих повноважень дає підстави для висновку, що законодавець не визначив інструментів (прав, оперативно-розшукових заходів) які б надавали оперативним підрозділам у межах ОРД реальні можливості з припинення наркозлочинів та запобігання їм.

Так, незважаючи на те, що п. 5. ч. 1 зазначеної статті передбачає право «проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень», основним законним засобом припинення наркозлочину є затримання особи в порядку ст. 208 КПК України [19] з подальшим проведенням процесуальних дій. Адже у вказаній нормі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» фактично і йдеться про затримання особи. Якщо розглядати це в площині протидії незаконному обігу наркотичних речовин, то наслідком такого затримання і є припинення наркозлочину та його подальше розслідування.

Злочин може бути припинено і без затримання особи, яка зберігала наркотичний засіб – шляхом проведення обшуку, огляду місця події з вилученням цього засобу. Але це також можливо лише в межах кримінального провадження.

У ці ж способи відбувається і запобігання вчиненню наркозлочинів. Так затримання особи, яка зберігала наркотичний засіб або психотропну речовину з метою збуту (з подальшим вилученням предмета злочину) запобігає такому збуту, а можливо, й збуту інших наркотиків, який затриманий переховує у невстановлених місцях. Проте, це слід вважати запобіганням злочинам засобами кримінального процесу. У межах оперативно-розшукової діяльності можливе лише інформаційне забезпечення такого запобігання (виявлення каналів постачання та місць переховування заборонених законом засобів та речовин).

Відсутність законодавчо визначених інструментальних засобів запобігання наркозлочинам та їх припинення суб'єктами ОРД призводить до відсутності цієї діяльності, а відповідно і її обліку та відображення в офіційних документах. А якщо немає цієї діяльності, то не може бути і прокурорського нагляду за нею.

Незважаючи на це, п. 1 Наказу Генерального прокурора «Про організацію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність» від 08.09.2023 р. № 253 зобов'язує керівників прокуратур «забезпечити належну організацію нагляду за додержанням законів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, профілактики правопорушень» (це формулювання вжито у Наказі ще 6 разів для визначення відповідного обов'язку прокурорів різних рівнів та спеціалізацій) [30].

Одночасно інтерв'ювання практичних оперативних працівників Національної поліції свідчить, що в окремих випадках, діяльність з профілактики та припинення наркозлочинів усе ж таки проводиться ними без жодних обліків та поза правовим полем. Такі випадки пов'язані з відсутністю перспектив якісного документування та (або) подальшого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Серед інструментів такої діяльності були названі наступні:

- негласне вилучення (викрадення) та подальше знищення наркотичних засобів, яке, окрім перешкодження їх збуту, провокує конфлікти в злочинному середовищі;

- негласне вилучення (викрадення), знищення або пошкодження обладнання (сировини) для виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин;

- дезінформація осіб, причетних до організації незаконного наркообігу, їх залякування, що може призводити як до дезорганізації наркобізнесу та відмови від злочинної діяльності, так і до посилення наркозлочинцями заходів конспірації;

- блокування веб-сайтів, аккаунтів, каналів та інших Інтернет-ресурсів, що використовуються з метою збуту (зокрема, шляхом втручання в роботу електронних інформаційних систем, використання шкідливого програмного забезпечення);

- затримання особи без офіційного оформлення, проведення її обшуку, вилу-

чення наркотичних засобів та подальший шантаж з метою залучення до конфіденційного співробітництва.

Такі дії несуть значні корупційні ризики, оскільки не документуються і не потрапляють до предмета прокурорського нагляду. Виявлення їх прокурором може мати лише випадковий характер. У випадку такого виявлення заходи прокурорського реагування мають бути направлені на припинення цих дій, як таких, що здійснюються всупереч законодавству.

На відміну від заходів (інструментів) оперативно-розшукового запобігання наркозлочинам та їх припинення, законодавчо передбачені заходи (інструменти) їх виявлення оперативними підрозділами існують. Вважаємо, що до їх числа однозначно потрібно віднести опитування громадян, одержання інформації від фізичних і юридичних осіб (що за змістом є аналогічними процесами), огляд приміщень з дозволу їх власників або мешканців.

До цього переліку можна також зарахувати і заходи, що за своїм змістом відповідають негласним слідчим (розшуковим) діям: спостереження за місцем та аудіо-відеоконтроль місця. Ці заходи можуть забезпечити візуальне виявлення ознак збуту в конкретних публічно доступних місцях.

Невиправданим вважаємо те, що до переліку прав суб'єктів ОРД не увійшло зняття інформації з електронних інформаційних систем (у законі зазначено лише про інформаційні мережі) у відповідності до положень ст. 264 КПК України. Частина друга цієї статті передбачає здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [19]. У сучасних умовах саме цей захід є найбільш ефективним для одержання первинної інформації про збут наркотичних засобів.

Засобом одержання первинної інформації щодо вчинення наркозлочинів може бути і кримінальний аналіз [31–33], який знайшов своє місце у переліку прав оперативних підрозділів.

Усталеною та ефективною практикою, яка забезпечує вчасне виявлення наркозлочинів є згадане у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» конфіденційне співробітництво. Його неможливо визнати певним оперативно-розшуковим заходом, оскільки це ціла система суспільних відносин та дій їх учасників. У теорії таке співробітництво називають негласним та розглядають як окремий інститут ОРД. Одночасно науковці цілком слушно констатують, що сьогодні ця діяльність знаходиться поза законом (у частині використання негласного співробітництва для отримання первинної інформації), оскільки не регламентована законодавством і належним чином не унормована на рівні підзаконних нормативно-правових актів [34, с. 343].

До того ж, як оперативне опитування, так і оперативний огляд потрібно вважати оперативно-розшуковими заходами, а відтак вони формально не можуть проводитися до початку провадження в оперативно-розшуковій справі (аудіо-відеоконтроль місця, відповідно до положень статей 246, 270 КПК України узагалі проводиться на підставі ухвали слідчого судді [19]).

Так, відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», проведення оперативно-розшукових заходів без заведення оперативно-розшукової справи забороняється. Частина перша цієї статті передбачає, що оперативно-розшукова справа має бути заведена у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводить. Водночас п. 1 ч. 1 ст. 6 зазначеного закону встановлює, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації (про кримінальні правопорушення, що готуються та осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення), одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів [17]. Тобто щоб отримати первинну оперативну інформацію про вчинення наркозлочину спочатку, потрібно завести оперативно-розшукову справу та вжити в її межах певних оперативно-розшукових заходів. Водночас, для заведення

оперативно-розшукової справи необхідно володіти такою інформацією. Таким чином, утворюється замкнене коло: для отримання інформації про наркозлочини потрібно завести ОРС і в її межах проводити оперативно-розшукові заходи, а для заведення ОРС потрібна вже наявна інформація.

Отже, для запобігання наркозлочинам та їх припинення немає законних інструментів, використання наявних інструментів для виявлення цих кримінальних порушень де-юре є незаконним.

Таким чином, унаслідок законодавчої невизначеності в питаннях змісту ОРД та змісту діяльності оперативних підрозділів загалом, констатуємо і розмитість меж та предмета прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам.

З іншого боку, такі межі і предмет мають конкретизуватися у ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, частина друга цієї статті передбачає, що керівник окружної прокуратури, а також уповноважені його наказом прокурори відповідної окружної прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів [17].

Аналіз цієї норми, як і практики прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам, дозволяє стверджувати, що його здійснюють саме в межах заведеної оперативно-розшукової справи. При цьому робота оперативних підрозділів з виконання доручень слідчого, прокурора потрапляє до прокурорського нагляду в межах кримінального провадження, а діяльність суб'єктів ОРД із запобігання наркозлочинам та їх виявлення взагалі не охоплена таким наглядом.

Аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів свідчить, що в межах провадження в оперативно-розшуковій справі відбувається фіксація (документування) наркозлочинів за допомогою негласних інструментів, передбачених ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову

діяльність», а саме: оперативно-розшукових заходів, що проводяться в порядку, передбаченому КПК України для НСРД [17]. Така фіксація (документування) не може охоплювати процес оперативно-розшукового запобігання наркозлочинам, їх виявлення та припинення, оскільки ознаки цих кримінальних діянь були виявлені раніше (у процесі оперативного пошуку і стали підставою для заведення ОРС), а для їх припинення мають бути використані кримінальні процесуальні засоби.

Тому до змісту оперативно-розшукової протидії наркозлочинам слід зараховувати не лише їх профілактику, виявлення та припинення [35], а й документування. При цьому, слід погодитися з висновком А. А. Саковського про те, що оперативне документування (документування, що здійснюється оперативними підрозділами) – це діяльність оперативних підрозділів зі створення та (або) одержання документів, які містять інформацію, що може бути використана для прийняття рішень в ОРД, прийняття процесуальних, організаційних і тактичних рішень та доказування у кримінальному провадженні. Оперативно-розшукове документування – різновид оперативного документування, що здійснюється винятково в межах ОРД [36, с. 376].

Зауважимо, що у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» попередження, своєчасне виявлення і припинення кримінальних правопорушень розглядається саме як процес, що складається з певних оперативно-розшукових заходів. Одночасно запобігання наркозлочинам та їх припинення може розглядатися і як результат ОРД, який хоча і був досягнутий завдяки її проведенню, але не входить до її змісту (реалізується поза межами ОРД). На це вказує п. 3 ст. 10 вказаного закону, де встановлено, що матеріали ОРД можуть використовуватись для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень [17]. Тобто результати оперативно-розшукового документування (втілені у відповідних документах) можуть використовуватись іншими суб'єктами, компетенцію яких і становить запобігання кримінальним правопорушен-

ням, їх припинення і розслідування. Зокрема, вони можуть бути використані слідчим у порядку, передбаченому останнім абзацом ч. 2 ст. 99 КПК України [19].

Висновки

Аналіз чинного законодавства засвідчує, що прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам має охоплювати всю діяльність суб'єктів ОРД із запобігання цим кримінальним правопорушенням, їх виявлення, документування, припинення, а також встановлення та розшуку осіб, які їх вчинили. При цьому, засобами прокурорського нагляду має забезпечуватися: а) реальна наявність та ефективна організація роботи оперативних підрозділів за вказаними напрямками; б) законність такої роботи загалом та окремих її складових (конкретних дій, заходів).

Практично цей нагляд здійснюється лише за документуванням наркозлочинів у межах оперативно-розшукових справ (за оперативно-розшуковим документуванням), яке може здійснюватися і в межах кримінального провадження.

Прокурорський нагляд за запобіганням та припиненням наркозлочинів не здійснюється через відсутність у суб'єктів ОРД інструментальних засобів проведення такої роботи, її документування та обліку. Відповідно у цій частині відсутні і засоби прокурорського нагляду.

На теперішній час запобігання наркозлочинам здійснюється суб'єктами ОРД лише в окремих випадках та поза правовим полем, зокрема, шляхом: блокування Інтернет-ресурсів, які, на думку оперативних працівників, використовуються для розповсюдження наркотиків (у тому числі з використанням шкідливого програмного забезпечення); дезінформації осіб, яких вони запідозрили у вчиненні наркозлочинів; залякування таких осіб; негласного вилучення та знищення наркотиків та обладнання їх виготовлення та ін. Ті самі шляхи поза правовим полем використовуються оперативними підрозділами і для припинення наркозлочинів. Вони сполучаються з головним законним засобом припинення (який фактично є не оперативно-розшуковим, а

кримінальним процесуальним) – затримання особи в порядку 208 КПК України.

Робота з виявлення наркозлочинів, яка здійснюється у формі оперативного пошуку, не охоплюється прокурорським наглядом через відсутність законодавчих підстав її здійснення. Така робота проводиться з використанням комплексу заходів, лише частина яких передбачена законом.

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», як одну з підстав її проведення, слід зазначити «необхідність виявлення кримінальних правопорушень з метою їх подальшого припинення», а також передбачити конкретні заходи, що можуть вживатися для цього – без заведення оперативно-розшукової справи.

Література

1. Щербина І. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.29 / Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2016. 20 с.

2. Вінчук В. В., Стрельнік Т. Ю. Прокурорський нагляд у оперативно-розшуковій діяльності: проблема доцільності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 250–256

3. Фільчаков О. В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 280–287. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.84> (дата звернення: 21.03.2024).

4. Князев С. М. Особливості прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи підрозділами Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 1. С.130–135. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-1.28> (дата звернення: 21.03.2024).

5. Волошина М. О. Окремі аспекти контролю та нагляду за здійсненням під-

розділами кримінальної поліції оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності*: матеріали круглого столу, присвяч. Дню науки (м. Дніпро, 22 трав. 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2020. С. 10–14. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5452> (дата звернення: 21.03.2024).

6. Тіхонов С. В., Василичук В. І., Вишневський С. А. Удосконалення участі прокурора під час ведення оперативно-розшукових справ підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 1 (21). С. 82–96. DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260018> (дата звернення: 21.03.2024).

7. Вигівська Л. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 109–114.

8. Влад В. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 270–273.

9. Папуша І. О. Особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 100–104

10. Шеліховська І. Ю. Нагляд за виявленням та розслідуванням наркозлочинів як специфічний напрям прокурорської діяльності. *Нове українське право*. 2023 № 2. С. 163–169. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.22>. (дата звернення: 21.03.2024).

11. Європіна Л. Предмет прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 1. С. 118–124. (дата звернення: 21.03.2024).

12. Ковальчук В. С. Прокуратура України як суб'єкт запобігання кримінальним

правопорушенням у сфері виконання покарань і пробації України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 2(20). С. 65–71

17. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 21.03.2024).

18. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII в редакції від 24.01.2021. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20210315#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

19. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 21.03.2024).

20. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с. (дата звернення: 21.03.2024).

21. Бабіч А. В. До питання законодавчого визначення поняття та завдань оперативно-розшукової діяльності. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 07 жовтня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 16–17. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/0482a5c6-f842-4d23-9d8f-fc72d8f296ed> (дата звернення: 21.03.2024).

22. Основи оперативно-розшукової діяльності: курс лекцій / С. В. Албул, та ін.; за заг. ред. С. А. Дроботова. Київ: Інститут УДО України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2022. 200 с. (дата звернення: 21.03.2024).

23. Телійчук В. Г., Антіпов А. Д. Оперативно-розшукова протидія розповсюдженню наркотичних засобів через мережу Інтернет: деякі особливості використання джерел інформації. *Наука і техніка*.

2022. № 5 (5). С. 460–475. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-460-475](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-460-475) (дата звернення: 21.03.2024).

24. Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії наркозлочинності : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 27 квітня 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. 223 с. URL:

<https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0bf3b25e-5614-4c77-9c17-a08f62e3d3f3/content> (дата звернення: 21.03.2024).

25. Назаренко І. В. Оперативно-розшукова протидія збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для навчальних і культурних заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.29 / Харків: ХНУВС, 2018. 20 с.

26. Князев С., Чернявський С., Грибов М., Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 20 (2). С. 8–20. DOI: 10.33270/04202002.8. (дата звернення: 21.03.2024).

27. Халілев Р. А. Форми оперативно-розшукової діяльності та проблеми їх класифікації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 555–561.

28. Сташак М. В. Класифікація форм оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.) ХНУВС, Харків, 2017. С. 327–331.

29. Басалик С. А., Матняк В. М. Аспекти та сутність оперативного пошуку в оперативно-розшуковій діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №11. С.449–451. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/109> (дата звернення: 21.03.2024).

30. Наказ Генерального прокурора «Про організацію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність» від 08.09.2023 р. № 253. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon>.

АНОТАЦІЯ

Розкрито зміст діяльності оперативних підрозділів з протидії наркозлочинам. Розглянуто питання повноти та доцільності охоплення її прокурорським наглядом. Дослідження спрямоване на визначення кола проблем, пов'язаних з оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам та розробку шляхів їх вирішення. Основним методом дослідження став системний аналіз нормативно-правових актів, що регулюють питання оперативно-розшукової діяльності та прокурорського нагляду за нею, а також практики застосування положень цих актів під час оперативно-розшуковій протидії наркозлочинам та прокурорського нагляду за цим напрямом роботи оперативних підрозділів.

За результатами дослідження обґрунтовано, що прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам має охоплювати всю діяльність оперативних підрозділів із запобігання цим кримінальним правопорушенням, їх виявлення, документування, припинення. При цьому, засобами прокурорського нагляду має забезпечуватися: по-перше, реальна наявність та ефективна організація роботи оперативних підрозділів за вказаними напрямками; по-друге, законність такої роботи загалом та окремих її складових (конкретних дій, заходів).

Доведено, що практично цей нагляд здійснюється лише за документуванням наркозлочинів у межах оперативно-розшукових справ (за оперативно-розшуковим документуванням), яке може здійснюватися і на стадії досудового розслідування. Прокурорський нагляд за попередженням та припиненням наркозлочинів не здійснюється через відсутність у суб'єктів ОРД інструментальних засобів проведення такої роботи, її документування та обліку.

Показано, що робота з виявлення наркозлочинів, яка здійснюється у формі оперативного пошуку, не охоплюється прокурорським наглядом через відсутність законодавчих підстав її здійснення. Така робота проводиться з використанням комплексу заходів, лише частина яких передбачена законом.

У зв'язку з викладеним запропоновано у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», як одну з підстав її проведення, зазначити «необхідність виявлення кримінальних правопорушень», а також передбачити конкретні заходи, що можуть вживатися з цією метою – без заведення оперативно-розшукової справи.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативні підрозділи, прокурорський нагляд, законність, наркозлочини, протидія злочинності, права людини, досудове розслідування, кримінальне правопорушення.

rada.gov.ua/laws/show/v0253905-23#Text (дата звернення: 21.03.2024).

31. Білоус Р. В., Василичук В. І., Таран О. В. Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 131–137. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211181.131> (дата звернення: 21.03.2024).

32. Бурангулов В. А. Сутність кримінального аналізу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 4. С. 14–17. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.4.3> (дата звернення: 21.03.2024).

33. Байрак К., Кислякова Є., Шведюк Д., Кисельов, А. Особливості здійснення кримінального аналізу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці. СЕРІЯ «Право»*. 2024. №1 (19). С. 305–311. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-1(19)-305-311 (дата звернення: 21.03.2024).

34. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Негласне співробітництво в механізмі забезпечення прав людини: монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 352 с.

35. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ef596ae2-f7b5-4ebb-a722-583772f678a5/content> (дата звернення: 21.03.2024).

Shelikhovska I. Yu.

OPERATIONAL-SEARCH COUNTERACTION TO DRUG- RELATED CRIME AS A SUBJECT OF PROSECUTOR'S SUPERVISION

The content of the activities of operational units for counteraction to drug-related crimes is disclosed. The question of the completeness and expediency of its coverage by the prosecutor's supervision is considered. The study is aimed at determining some problems related to operational-search counteraction to drug-related crimes and developing ways to solve them. The main method of research is

the systematic analysis of regulatory legal acts that regulate the issue of operational-search activity and prosecutor's supervision of it, as well as the practice of using the provisions of these acts during operational-search counteraction to drug-related crimes and prosecutor's supervision of this area of work of operational units.

According to the results of the study, it is substantiated that the prosecutor's supervision of operational-search counteraction to drug-related crimes should cover all activities of operational units for the prevention of these criminal offenses, detection, documentation, and stopping crimes. At the same time, the means of prosecutor's supervision must ensure: first, the real presence and effective organization of the work of operational units in the specified areas; secondly, the legality of such work in general and its individual components (specific actions, measures).

It is proved that in practice this supervision is carried out only on the documentation of drug-related crimes within the scope of operational-search cases (under operational-search documentation), which can also be carried out at the stage of pre-trial investigation. Prosecutor's supervision of the prevention and stopping drug-related crimes is not carried out due to the lack of instrumental means of carrying out such work, its documentation and accounting at the subjects of operational-search activities.

It is shown that the work to detect drug-related crimes, which is carried out in the form of an operational search, is not covered by prosecutor's supervision due to the lack of legal grounds for its implementation. Such work is carried out using a set of measures, only a part of which is provided for by law.

In connection with the above, it is suggested that the Law of Ukraine "On operational-search activities" should specify the "need to detect criminal offenses" as one of the reasons for its implementation, as well as provide for specific measures that can be taken for this purpose – without initiating an investigation.

Key words: operational-search activity, operational units, prosecutor's supervision, legality, drug-related crime, combating crime, human rights, pre-trial investigation, criminal offense.